

طراحی الگوی توسعه کار آفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در

آموزش و پرورش شواهدی از مدارس استان البرز

سلیل بکان^۱، رمضان جهانیان^{۲*}، پریسا ایران نژاد^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۰

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست و ششم، شماره ۹۸، بهار ۱۴۰۲

 20.1001.1.1735501.1402.26.98.3.3

چکیده

امروزه یکی از برجسته‌ترین اهداف آموزش و پرورش کشور، توسعه کارآفرینی پایدار است. از همین رو، هدف اصلی این پژوهش طراحی و تبیین الگوی توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش با نمونه مورد مطالعه مدارس استان البرز می‌باشد. پژوهشی که از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-پیمایشی است. شیوه جمع‌آوری داده‌ها از نوع اکتشافی می‌باشد که با رویکرد آمیخته (کیفی-کمی) تحلیل شد.

جامعه آماری در بخش کیفی خبرگان دانشگاهی می‌باشد که ۲۰ نفر به روش هدفمند انتخاب شدند و در بخش کمی، از جامعه آماری مدیران، کارشناسان و معلمان استان البرز، ۳۶۱ نفر به وسیله فرمول کوکران تعیین حجم شدند و به روش تصادفی طبقه‌ای، پرسشنامه برداشت شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفت. تحلیل داده‌های بخش کیفی به روش کدگذاری و با استفاده از نرم‌افزار اطلس تی‌آی و تحلیل داده‌های بخش کمی هم به روش تحلیل محتوای کیفی، مدل‌سازی معادلات ساختاری و آزمون‌های مقایسه‌ای انجام شد. نتایج پژوهش حاکی از شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی و توسعه پایدار در نظام آموزش و پرورش است و نشان می‌دهد الگوی طراحی شده از تناسب قابل قبولی برخوردار است. بین وضع موجود این ابعاد و مؤلفه‌ها با وضع مطلوبشان تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج حاکی از آن است که توسعه پایدار اثر مثبت و معنی‌داری بر توسعه کارآفرینی دارد.

واژگان کلیدی:

توسعه کارآفرینی، توسعه پایدار، آموزش و پرورش

^۱ دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران. soleil.bakan78@gmail.com

^۲ دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران. (نویسنده مسئول) ramezan.jahanian@gmail.com

^۳ استادیار گروه علوم تربیتی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران. Parisairannejad@yahoo.com

۱- مقدمه و بیان مسأله

۱-۱- مقدمه موضوع

کارآفرینی امروزه یکی از ارزان‌ترین ابزارهای کارایی است. پیدایش و تقویت کارآفرینی به بسترهای مناسب از جمله بستر مساعد فرهنگی نیاز دارد. کارآفرینی از جنبه فردی مستلزم چارچوب شخصیتی خاصی است که بخشی از آن اکتسابی هست، بر این اساس نیازمند پرورش و آموزش است (حجازی و همکاران، ۲۰۱۵).^۱ در سال‌های اخیر، کارآفرینی به یک عنصر کلیدی برای توسعه و بهبود وضعیت اقتصادی، تبدیل شده است. آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها در سراسر جهان، عملکردی به‌عنوان یک‌بخشی از کارآفرینی را به خود اختصاص داده است. کارآفرینی در مدارس، به‌عنوان یک مرکز آموزش و پرورش، منجر به توسعه کارآفرینی در سطح جامعه می‌شود. علاوه بر این آموزش و پرورش نقش مهمی در ادراک کارآفرینی، اعتمادبه‌نفس، توانایی و سطح اعتقاد افراد، دارد. (ناو، ۲۰۱۹) بر اساس نتایج مطالعات، کشورها و جوامع کارآفرین اکنون در صدر اقتصادهای جهانی قرار دارند (پاتریسیا و همکاران، ۲۰۱۶).^۲ درحالی‌که بر مبنای آخرین گزارش دیده‌بان جهانی کارآفرینی^۳ (۲۰۲۰)، رتبه‌ی ایران از نظر کارآفرینی در میان ۵۰ کشور موردبررسی ۲۶ بوده است که نشان می‌دهد علی‌رغم پتانسیل بالای کشور در این حوزه، همچنان جای پیشرفت وجود دارد. در این میان توسعه کارآفرینی استعدادهای نوآورانه را پرورش می‌دهد که نیروی محرکه مهمی برای توسعه آینده هستند (وی^۴ و همکاران، ۲۰۱۹). سازمان ملل متحد (۲۰۱۶) توسعه مهارت‌های کارآفرینی را به‌عنوان یک عنصر کلیدی برای پیشبرد انسجام اجتماعی، کاهش نابرابری‌ها و گسترش درهای باز برای همه افراد شناسایی کرده است. از این‌رو سازمان ملل متحد توسعه مهارت‌های کارآفرینی را به‌عنوان یک عنصر کمک‌کننده به نتایج اجتماعی و فرصتی برای مشارکت و بهره‌مندی از توسعه اقتصادی پایدار، به رسمیت شناخت، لذا توسعه کارآفرینی یک عنصر مهم برای پیشبرد توسعه پایدار است (ادوکپولور، ۲۰۲۰).

^۱ Hejazi & et al

^۲ Nave

^۳ Patricia

^۴ Global Entrepreneurship Monitor

^۵ Wei

^۶ Edokpolor

تجربیات نشان می‌دهد که کارآفرینی با ابعاد توسعه پایدار رابطه عمیقی دارد. این رابطه به‌طور ویژه در ابعاد تحول‌آفرین جامعه یعنی مدارس و دانشگاه‌ها نمود بیشتری دارد. اهمیت بخش کارآفرینی در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور ایجاب می‌کند تا مدارس برای ایجاد و رونق کسب‌وکار، به مقوله کارآفرینی پایدار توجه نمایند. کارآفرینی پایدار در پی پیشبرد اهداف توسعه از طریق تمرکز بر منابع موجود و همچنین حفظ آن‌ها برای نسل آینده می‌باشد. نظام آموزش و پرورش و توسعه آن در این راستا نقش بسیار مهمی در بسترسازی، ظرفیت‌سازی، فرهنگ‌سازی و ترویج فرآیند کارآفرینی و به دنبال آن کارآفرینی پایدار ایفا می‌کند. همچنین، باعث شناسایی فرصت‌های شغلی و ایجاد کسب‌وکار برای افراد جامعه در سطح کلان می‌شود (جین جیانگ^۱، ۲۰۲۰).

هدف از آموزش کارآفرینی تغییر ذهن دانش‌آموزان از نظر چگونگی فعالیت‌های ابتکاری، نوآوری و ریسک‌پذیری در دنیای تجارت است (جونز و همکاران^۲، ۲۰۱۴). امروزه توسعه پایدار، به‌طور گسترده‌ای در ادبیات آموزش و پرورش و دانشگاهی، مورد بررسی قرار گرفته است و در زمینه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است و پایداری به یک موقعیت ارزشی مرتبط با محیط‌زیست، اشاره دارد که از آسیب‌زیست‌محیطی، جلوگیری می‌نماید و تضمین‌کننده ثبات اقتصادی و تولید ثروت باشد (دورو و سوانسون^۳، ۲۰۱۷). کارآفرینان آموزشی با خلق فرصت‌های جدید امکان دستیابی به منابع جدید و ارائه روش‌های آموزشی جدید و نوآوری در مدارس را فراهم کرده و با ناکارایی‌های آموزشی و نابرابری‌های آموزشی مقابله می‌کنند. (افشاری و همکاران^۴، ۲۰۱۹) تلفیق پایداری و توسعه را می‌توان به‌عنوان گسترش مستمر یک اقتصاد با پیشرفت زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نسل‌های حاضر و آینده تعریف کرد. (گنک، ۲۰۲۱) بنابراین، توسعه پایدار یک فرآیند تکامل مادام‌العمر است. این امر منجر به رقابت اقتصادی، استاندارد بالای زندگی و خوداتکایی می‌شود. همچنین می‌توان آن را توسعه‌ای دانست که به نسل‌های آینده اجازه می‌دهد به رفاه، عزت‌نفس و آزادی دسترسی داشته باشند (ادوکیپولور و همکاران، ۲۰۲۰). بر اساس قطعنامه سازمان ملل متحد (۲۰۱۶)، مهارت‌های کلیدی کارآفرینی باید از طریق آموزش کارآفرینی در بین دانش‌آموزان توسعه یابد؛ بنابراین، نظام آموزش و پرورش می‌تواند نقش حیاتی برای توسعه کارآفرینی پایدار در اقتصادها ایفا کند؛ باین‌حال، نظام‌های آموزشی هنوز در ایجاد پیشرفت‌های آموزشی

¹ Jinjiang

² Jones & et al

³ Swanson & DeVereaux

⁴ Ashrafi & et al

مناسب در مقایسه با نیازهای کارآفرینی عملی عقب هستند؛ این مسئله عدم تطابق رویکردهای آموزشی با نیازهای کارآفرینی عملی نیز باعث شکست کارآفرینی فارغ‌التحصیل شده است (امجد و همکاران، ۲۰۲۰؛ حسن و همکاران، ۲۰۱۷). بدون تردید یکی از چالش‌های اصلی مدارس در تمامی کشورها به‌ویژه ایران در عصر جدید، مسئله ظرفیت اشتغال‌پذیری خروجی‌های مدارس است. منظور از ظرفیت اشتغال‌پذیری تمایل و آمادگی دانش‌آموختگان برای توسعه کسب‌وکار مبتنی بر شایستگی‌های کسب‌شده در طول مشارکت در یک برنامه درسی است که توأم با رضایت باشد. شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور در سال‌های اخیر نیز موجب شده که مقوله کارآفرینی در برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم توسعه به‌ویژه در ابعاد پژوهشی و آموزش‌وپرورش کارآفرینان موردعنايت قرار گیرد. اهمیت بخش کارآفرینی در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور ایجاب می‌کند تا مدارس برای ایجاد و رونق کسب‌وکار، به مقوله توسعه کارآفرینی با تأکید بر توسعه پایدار توجه نمایند. چنین الگویی در پی پیشبرد اهداف توسعه از طریق تمرکز بر منابع موجود و همچنین حفظ آن‌ها برای نسل آینده می‌باشد. نظام آموزش‌وپرورش و توسعه آن در این راستا نقش بسیار مهمی در بسترسازی، ظرفیت‌سازی، فرهنگ‌سازی و ترویج فرآیند کارآفرینی و به دنبال آن کارآفرینی پایدار ایفا می‌کند. همچنین باعث شناسایی فرصت‌های شغلی و ایجاد کسب‌وکار برای افراد جامعه در سطح کلان می‌شود.

بنابراین، تحقیق حاضر درصدد پاسخ به این پرسش است که الگوی توسعه کارآفرینی در راستای دستیابی به توسعه پایدار در آموزش‌وپرورش چگونه می‌باشد؟ در این راستا با به‌کارگیری روش آمیخته متوالی، ابعاد و مؤلفه‌های الگوی توسعه کارآفرینی در راستای دستیابی به توسعه پایدار در آموزش‌وپرورش کشور شناسایی شده، سپس ضمن بررسی میزان تناسب الگوی ارائه‌شده، شکاف بین وضعیت موجود و مطلوب توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در نظام آموزش‌وپرورش بررسی می‌شود.

۱-۲- مبانی نظری

- کارآفرینی

واژه کارآفرینی ابتدا در زبان فرانسوی ابداع شد و از اصطلاح و کلمه فرانسوی^۱ *Entreprendre* به معنای «واسطه و دلال» و یا از اصلاح انگلیسی^۲ *To Undertake* به

^۱ *Entreprendre*

^۲ *To Undertake*

معنای «متعهد شدن» اقتباس شده است. در فارسی هم این اصطلاح ابتدا کارفرمایی و سپس کارآفرینی ترجمه شده که هر دو ترجمه خوبی از این واژه نیستند. به نظر می‌رسید بهتر بود که این واژه به ارزش کارآفرین ترجمه می‌شد (آبتین، ۱۳۹۰، ص ۵۶). ژوزف شومپتر^۱ (۱۹۳۴؛ به نقل از سیدی تقی‌خانی) مهم‌ترین نظریه‌پرداز در دیدگاه اقتصادی است وی نقش مدیران و افراد ایجادکننده کسب‌وکار را متفاوت از نقش کارآفرینان می‌داند و معتقد بود که کارآفرینی یعنی ارائه کالایی جدید، ارائه روشی جدید در فرایند تولید، یافتن بازاری جدید، یافتن منابع جدید و یا ایجاد هرگونه تشکیلات جدید در صنعت. کارآفرین را می‌توان به‌عنوان «فردی که یک کسب‌وکار را برای سود و رشد ایجاد می‌کند و مدیریت می‌کند» تعریف کرد (جنا، ۲۰۲۰، ص ۲۷۷). کارآفرینی شامل شناسایی و به‌کارگیری فرصت‌ها، تبدیل فرصت به کالا و خدمات قابل فروش، ریسک‌پذیری و کسب سود است و ممکن است در محیط‌هایی متفاوت از جمله کسب‌وکارهای قدیمی و جدید و یا مؤسسات غیرانتفاعی و دولتی اتفاق بیافتد. (سخته و کریمی، ۱۳۹۷)

۱-۳- توسعه کارآفرینی

توسعه کارآفرینی به فرایند ارتقای دانش و مهارت‌های کارآفرینی از طریق آموزش ساختارند و برنامه‌های نهادسازی^۲ گفته می‌شود (حسن و همکاران، ۲۰۱۷). از نظر دیده‌بانی جهانی کارآفرینی، توسعه‌ی کارآفرینی به معنای افزایش ادراکات، گرایش‌ها، میزان انواع فعالیت‌ها و اشتیاق کارآفرینانه در کشورهاست. شومپتر^۳ (۱۹۶۵) نگاهی فرایندی به شکل‌گیری و توسعه‌ی کارآفرینی دارد. از نظر وی، تغییرات فناوری، تغییرات سیاسی و قانونی، تغییرات اجتماعی و جمعیت‌شناختی جزء منابع مهم فرصت‌های کارآفرینی هستند (مرادی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۵۱۶).

توسعه کارآفرینی در گرو توجه به موضوعات مختلف از زوایا و جنبه‌های متعددی است که ضرورت به‌کارگیری رهیافت زیست‌بوم را روشن می‌کند (حسینی نیا و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۳۴۲). توسعه‌ی کارآفرینی یکی از نیازهای جدی اقتصاد ایران است. در شرایطی که کاهش سرمایه‌گذاری در اقتصاد کشور از یک‌سو و بهره‌وری پایین و گرایش به تعدیل نیروی انسانی در سازمان‌ها از سوی دیگر، بیکاری را به معضل بزرگ اقتصادی و اجتماعی این زمان بدل کرده است و از آنجاکه کارآفرینی علاج معضل بیکاری مطرح می‌شود و در واقع خوداشتغالی

¹ Joseph Schumpeter

² Jena

³ institution-building

⁴ Schompeter

برجسته‌ترین دستاورد کارآفرینی به شمار می‌رود. توسعه‌ی کارآفرینی و ترویج فرهنگ آن در کشور و به‌ویژه در شهرها و مناطق روستایی، یک ضرورت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است (بهراری و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۲۲۲).

۱-۴- توسعه کارآفرینی در آموزش و پرورش

یکی از زیربناهای اصلی در توسعه‌ی کارآفرینی، توجه خاص به تقویت آموزش و پرورش است. امروزه تقریباً در تمام کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در همه‌ی پایه‌های تحصیلی آموزش و ترویج کارآفرینی جایگاه ویژه‌ای دارد. آموزش کارآفرینانه در ایران که اجرایی و عملی‌ترین راهبرد برون‌رفت از بن‌بست‌ها و مشکلات اقتصادی و اجتماعی کشور است، از یک‌طرف به الگوگیری از برنامه‌ها، خط‌مشی‌ها و تجربیات کشورهای پیشرفته و از طرف دیگر در نظر گرفتن شرایط بومی کشور نیاز دارد (پای‌خسته و همکاران، ۱۳۹۶). یکی از لایه‌های آموزش کارآفرینانه در مدارس، اهمیت دادن به قوه‌ی ابتکار و خلاقیت دانش‌آموزان در محیط‌های آموزشی است. چرا که بیشتر محیط‌های آموزشی، بر محتوا-محور یا در برخی موارد آموزش‌گر-محور هستند. در این خصوص «دیوید مک کلند» بیان می‌کند که عامل عقب‌ماندگی اقتصادی کشورهای در حال توسعه مربوط به درک نکردن و بی‌توجهی به خلاقیت‌ها و مهارت‌های منحصر به فرد هر شخص است. (لاکوس^۱، ۲۰۱۳، ص ۳۰)

۱-۵- توسعه پایدار

توسعه پایدار^۲ بر اساس تعریف کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه^۳ موسوم به کمیسیون برانتلند^۴ و گزارش کمیسیون سازمان ملل در زمینه‌ی محیط‌زیست و توسعه در سال ۱۹۸۷ به معنای توسعه‌ای است که نیازهای حال را بدون وجه‌المصلحه قرار دادن توانایی نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهایشان تأمین می‌کند^۵. مفهومی است که به‌واسطه پیامدهای منفی محیط‌زیستی و اجتماعی ناشی از رویکردهای توسعه یک‌جانبه اقتصادی بعد از انقلاب صنعتی و تغییر نگرش بشر به مفهوم رشد و پیشرفت پدید آمده است. این مفهوم تلاش دارد که با نگاهی جدید به توسعه، اشتباهات گذشته بشری را تکرار نکند و توسعه‌ای همه‌جانبه و متوازن را رقم بزند (فرهنگ واژگان مصوب فرهنگستان، ذیل سرواژه توسعه پایدار). توسعه پایدار یک اصل سازمان‌دهی شده برای رسیدن توسعه اهداف انسانی است. با

^۱ Lackéus,

^۲ Sustainable development

^۳ World Commission on Environment and Development

^۴ The Brundtland Commission

^۵ WCED, 1987

توسعه این مفهوم، بیشتر به سمت توسعه اقتصادی، اجتماعی و حفاظت از محیط‌زیست برای نسل‌های آینده تمرکز است (شکر^۱، ۲۰۱۵). توسعه پایدار رویکرد جامعی است که به ارتقای توسعه به شیوه‌هایی می‌پردازد که به محیط‌زیست ضربه‌ای وارد نیاید یا منابع طبیعی را ضایع نگرداند به‌گونه‌ای که در آینده در دسترس باشد (دهشیری، ۱۳۹۴). توسعه پایدار به‌واسطه‌ی رشد اقتصادی هم‌راستا با نیازهای کلی توسعه‌ی انسانی و توازن اکولوژیکی پشتیبانی می‌شود (دوران و همکاران^۲، ۲۰۱۵).

۱-۶- توسعه پایدار در آموزش و پرورش

برنامه‌ریزی یک جریان طبیعی در جوامع بشری است، بهره‌مندی از برنامه‌ریزی در آموزش را می‌توان در قدیمی‌ترین دوران‌های تاریخی ملاحظه نمود. ۲۵ قرن پیش «اسپارتا» یک سیستم آموزشی متناسب با اهداف مشخص نظامی، اجتماعی و اقتصادی بنا نهاد. افلاطون در کتاب جمهوری طرحی به نام «مدرسه در خدمت اجتماع» را پیشنهاد کرد. امروزه، آموزش دارای رابطه‌ای تنگاتنگ با توسعه است و برای تعیین رابطه‌ی آن با نیازهای توسعه باید آموزش در دو سطح به‌طور هم‌زمان عمل کند:

۱. اصلاح ساختار اقتصادی و اجتماعی و محرک‌هایی که خارج از سیستم آموزشی وجود دارند که به‌طور وسیعی تعیین‌کننده ساختار و میزان تقاضای کلی برای آموزش می‌باشد.
۲. اصلاح کارایی و کفایت سیستم‌های آموزشی از طریق ایجاد تغییرات متناسب در محتوای دوره‌ها، تغییر ساختار آموزش و پرورش، ارتقای مقررات و روش‌های آموزش حرفه‌ای.

بنابراین از طریق اجرای سیستم‌های شایسته و تعیین یک روش مناسب کلی برنامه‌ریزی آموزشی می‌توان رابطه‌ای مثبت بین آموزش و پژوهش با توسعه پایدار برقرار ساخت (کلای دارابی و تقوایی یزدی، ۱۳۹۷، ص ۱۵۰).

¹ Shaker

² Duran et al.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه

در این بخش پیشینه‌های داخلی و خارجی مرتبط با تحقیق در جدول شماره (۱) ارائه شده است.

جدول (۱) پیشینه داخلی و خارجی تحقیق

محقق (سال)	عنوان	یافته‌ها
طغرایبی و همکاران (۱۳۹۸)	طراحی الگوی کارآفرینانه در مدارس	مهم‌ترین عوامل زمینه‌ای، جو کارآفرینانه، طراحی محیط بازی گونه، طراحی فضاهای جذاب در مدرسه به همراه شرایط محیطی لازم همچون هوشیاری کارآفرینانه، برنامه‌ریزی آموزشی و آگاهی کارآفرینانه است.
داوری و همکاران (۱۳۹۷)	تأثیر سیاست‌های کارآفرینی و محیط کسب‌وکار بر توسعه کارآفرینی	سیاست‌های توسعه کارآفرینی (حمایت مالی، ترویج و آموزش، خدمات پشتیبانی) سیاست‌های محیط کسب‌وکار (زیرساخت عمومی، ثبات اقتصاد کلان، نظام فناوری، آموزش و بهداشت عمومی)
گودرزی و همکاران (۱۳۹۷)	چارچوبی برای توسعه کارآفرینی دانشگاهی در رشته‌های علوم انسانی در ایران	زیرساخت دانشگاه، فرهنگ کارآفرینی، دولت، زیرساخت آموزشی، ارتباطات بیرونی و زیرساخت مالی
فلاح حقیقی و همکاران (۱۳۹۶)	شناسایی و تحلیل عوامل اثرگذار بر توسعه کارآفرینی در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات	حمایت از فناوری و نوآوری در حوزه فاوا؛ سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌های توسعه کارآفرینی در حوزه فاوا؛ حمایت از کارآفرینان فاوا؛ خدمات پشتیبانی، فنی و مدیریتی در حوزه فاوا؛ ترویج کارآفرینی در حوزه فاوا؛ حمایت مالی در حوزه فاوا و توسعه زیرساخت.
ایمانی و همکاران (۱۳۹۶)	شناسایی و اولویت‌بندی خط‌مشی‌های توسعه کارآفرینی بخش تعاون	نتایج تحقیق نشان داد خط‌مشی‌های حوزه بسترسازی با وزن ۰/۷۰ در رتبه نخست، حوزه هدایت و عملیاتی با وزن ۰/۲۰ در رتبه دوم و حوزه تثبیت و نهادینه‌سازی با وزن ۰/۰۸ در رتبه سوم قرار دارد
کلائی دارابی و تقوایی یزدی (۱۳۹۷)	ارائه مدل ابعاد آموزشی و پژوهشی مراکز رشد و تأثیر آن بر توسعه پایدار دانشگاه‌ها	بعد آموزشی بیشترین تأثیر و بعد پژوهشی مراکز رشد کمترین تأثیر را بر توسعه پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی مازندران به خود اختصاص دادند.

پای خسته و همکاران (۱۳۹۶)	بررسی شایستگی‌های مورد نیاز توسعه کارآفرینی پایدار در آموزش عالی کشاورزی	ابعاد شامل، شایستگی تفکر سیستمی، شایستگی نگاه تلفیقی متنوع سازی و تفکر بین‌رشته‌ای، شایستگی تفکر بصیرت گرا، شایستگی هنجاری، شایستگی اقدام، شایستگی بین فردی و شایستگی مدیریت استراتژیک می‌باشد
محمد پور زرنندی و طباطبایی مزدآبادی (۱۳۹۴)	جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری	صورت‌بندی مفهوم آموزش برای توسعه پایدار، توسط سازمان‌هایی مانند یونسکو، به نحو مطلوب انجام شده است اما در پایان دهه آموزش برای توسعه پایدار، کماکان معضلاتی به‌خصوص در کشورهای درحال توسعه، در این رابطه وجود دارد
جین جیانگ و همکاران ^۱ (۲۰۲۰)	کارآفرینی مبتنی بر فرصت و کیفیت محیطی توسعه پایدار	عوامل نظارتی، هنجاری و شناختی اثرات تعدیل‌کننده مثبت بر روی کارآفرینی مبتنی بر فرصت آن‌ها دارند.
گاموسای و همکاران ^۲ (۲۰۱۸)	بازدارنده‌های فردی و سازمانی برای توسعه شایستگی‌های کارآفرینی در دانشگاه‌ها	بازدارنده‌های ساختاری و فرهنگی - شناختی اضافی را طبقه‌بندی کرده و چگونگی وجود این مهارکننده-ها را هم در سطح فردی و هم سازمانی برجسته می‌کند
بارل و همکاران (۲۰۱۸)	تأثیر محیط دانشگاه در قصد کارآفرینی در دانشگاه‌های دولتی و خصوصی	نتایج نشان می‌دهد که دانشجویان دانشگاه خصوصی اهداف کارآفرینی بالاتری دارند. با این حال، نتایج همچنین نشان داد که دانشجویان دانشگاه‌های خصوصی قبل از شروع دوره‌های فارغ‌التحصیلی خود قصد کارآفرینی بالاتری داشتند
چاندرا ^۳ (۲۰۱۸)	روایت‌های جدید از توسعه ایجاد روایت‌های توسعه کارآفرینان اجتماعی در طول زمان و اقتصاد	مالکیت محلی و همکاری با بخش‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی را برای دستیابی به اهداف توسعه ترغیب می‌کند
کانینگهام و همکاران ^۴ (۲۰۱۷)	دانشگاه‌های کارآفرینی: بررسی اجمالی، بازتاب‌ها و برنامه‌های پژوهشی آینده، در مرجع علمی جهانی در زمینه محیط‌زیست	دانشگاه‌های کارآفرین سازمان‌های حیاتی در اقتصاد و جوامع محلی، منطقه‌ای و ملی هستند

¹ Jinjiang et al.² Gümüsay et al.³ Chandra.⁴ Cunningham et al.

<p>پیشنهاد شده است که درک دانشجویان از کارآفرینی و همچنین نگرش آن‌ها نسبت به آموزش کارآفرینی با تجربیات قبلی و تعلق متنی آن‌ها شکل می‌گیرد. این مطالعه از نوع اکتشافی بوده است و چگونگی شیوه‌های بازتاب بخشی که بخشی از آموزش کارآفرینی است را بررسی کرده است، این مطالعه بر منای نظریات دیوی و بوردیو در چارچوبی برای تحلیل و درک جنبه‌های مختلف تأمل و پیشرفت نتایج نظری در این زمینه مورد بررسی قرار گرفته است.</p>	<p>توسعه کارآفرینی و جنبه‌های مختلف بازتاب</p>	<p>لیند و همکاران (۲۰۱۷)</p>
--	--	------------------------------

با عنایت به پیشینه تحقیقات می‌توان چنین بیان کرد که بیشتر تحقیقات حوزه کارآفرینی به بعد اقتصادی و فن‌آوری و اطلاعات برمی‌گردد و هرچند که در حوزه توسعه کارآفرینی در بخش آموزش هم تحقیقاتی انجام شده است (اکثراً در سطح دانشگاه تا در سطح مدرسه) اما هرکدام از این تحقیقات دارای خلأهای همچون خلأ کمیت و کیفیت ابعاد و مؤلفه‌های مورد مطالعه می‌باشند. در خصوص ابعاد و مؤلفه‌های توسعه پایدار هم به همین شکل خلأ وجود دارد، به گونه‌ای که این متغیرها به صورت هم‌زمان و یکپارچه از نظر ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی، فرهنگی، محیطی و انسانی مورد مطالعه قرار نگرفته‌اند. در همین خصوص این تحقیق سعی کرده تا این خلأها را پوشش دهد. همچنین پیشینه‌های مذکور بیانگر این امر هستند که تاکنون در خصوص توسعه کارآفرینی مبتنی توسعه پایدار در آموزش و پرورش تحقیقی انجام نشده است. در ادامه از تحقیق ابعاد و مؤلفه‌های به‌دست آمده در خصوص توسعه کارآفرینی و توسعه پایدار از مبانی نظری در قالب جداول (۲ و ۳) ارائه شده‌اند.

جدول (۲) ابعاد و مؤلفه‌های بُعد توسعه کارآفرینی

ابعاد	مؤلفه‌ها	منابع
<p>عوامل انسانی (کلاسی دارایی و تقوایی یزدی، ۱۳۹۴؛ کانینگهام و همکاران، ۲۰۱۷؛ لیند، ۲۰۱۷؛ نیی و همکاران، ۲۰۱۷).</p>	<p>۱. آموزش مستقیم مهارت‌های کارآفرینی</p>	<p>نیی و همکاران (۲۰۱۷)</p>
	<p>۲. استادان کارآفرینی و مربیان</p>	<p>خبرگان</p>
	<p>۳. استعدادیابی</p>	<p>پاتریسیا و همکاران (۲۰۱۶)</p>
	<p>۴. توانمندی سازی</p>	<p>پاتریسیا و همکاران (۲۰۱۶)</p>
	<p>۵. کسب مهارت حل مسئله</p>	<p>خبرگان</p>

خبرگان	۶. افزایش آموزش مهارت‌های زندگی	عوامل مدیریتی (باگانودینوا و همکاران، ۲۰۱۳؛ کانینگهام و همکاران، ۲۰۱۷؛ آقا محمدی و عبدالهی، ۱۳۹۴).
خبرگان	۷. کسب مهارت تاب‌آوری	
الوانی و همکاران (۱۳۹۲)	۸. پرورشی توسعه کارآفرینی	
کانینگهام و همکاران (۲۰۱۷)	۹. توسعه فرهنگ کارآفرینی	
خبرگان	۱۰. تغییر سیستم مدیریتی	
آقا محمدی و عبدالهی (۱۳۹۴)	۱۱. تدوین اهداف و سیاست‌های کارآفرینانه	
خبرگان	۱۲. مهارت برنامه‌ریزی صحیح	
خبرگان	۱۳. معرفی فرصت‌های جدید شغلی	
کوی و همکاران (۲۰۱۴)	۱۴. نگرش پایداری	
کوی و همکاران (۲۰۱۴)	۱۵. مطلوبیت درک شده	
کوی و همکاران (۲۰۱۴)	۱۶. چشم‌انداز کارآفرینانه	
کوی و همکاران (۲۰۱۴)	۱۷. ساختار حمایتی	
کوی و همکاران (۲۰۱۴)	۱۸. نظام پژوهشی	
پزشکی و همکاران (۱۳۹۶)	۱۹. تحقیق و توسعه	
پزشکی و همکاران (۱۳۹۶)	۲۰. ارزیابی عملکرد	
پزشکی و همکاران (۱۳۹۶)	۲۱. منابع مالی	
پزشکی و همکاران (۱۳۹۶)	۲۲. فرایندها و روش‌ها	
خبرگان	۲۳. کارآفرینی برنامه‌درسی و فرهنگی	
خبرگان	۲۴. دوره‌های آموزشی سرمایه‌گذاری	عوامل استراتژی (توما و همکاران، ۲۰۱۴؛ باگانودینوا و همکاران، ۲۰۱۳).
خبرگان	۲۵. کارآفرینی در برنامه‌درسی ابتدایی و متوسطه	
خبرگان	۲۶. ارائه نگرش ریسک‌پذیری	
خبرگان	۲۷. تدوین کارآفرینی در فرایند تدریس.	
پزشکی و همکاران (۱۳۹۶)	۲۸. محیط اجتماعی	عوامل محیطی (لیند، ۲۰۱۷؛ گیونس و برم، ۲۰۱۷؛ توما و همکاران،
آقا محمدی و عبدالهی (۱۳۹۴)	۲۹. تعامل با محیط مدرسه	

خبرگان	۳۰. شناخت ارزش کار	۲۰۱۴؛ کیو و همکاران، ۲۰۱۴؛ آزاد نیا و همکاران، ۱۳۹۶، کلانی دارابی و تقوایی یزدی، ۱۳۹۴؛ پزشکی و همکاران، ۱۳۹۶؛ ابوواردا، ۲۰۱۶؛ آقا محمدی و عبداللهی، ۱۳۹۴).
خبرگان	۳۱. برگزاری نشست‌های تخصصی کارآفرینی	
خبرگان	۳۲. برگزاری دوره‌های آموزشی کارآفرینی	
خبرگان	۳۳. برگزاری المپیاد کار و فناوری	
خبرگان	۳۴. برگزاری مسابقات و جشنواره با رویکرد کارآفرینی	
ابو واردا (۲۰۱۶)	۳۵. مرکز نوآوری و کارآفرینی	
خبرگان	۳۶. شناخت فرصت‌های جدید تحصیلی	

جدول ۳ ابعاد شناسایی شده مرتبط با بُعد توسعه پایدار

ابعاد	منابع
اجتماعی	آزاد نیا و همکاران، ۱۳۹۶؛ هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)، دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)
اقتصادی	کیو و همکاران، ۲۰۱۴؛ آزاد نیا و همکاران، ۱۳۹۶؛ هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)، دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، اسونسون و واگنر (۲۰۱۵)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)
محیط زیست	کیو و همکاران، ۲۰۱۴؛ کلانی دارابی و تقوایی یزدی، ۱۳۹۴؛ آزاد نیا و همکاران، ۱۳۹۶؛ هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)، دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)، چن و همکاران (۲۰۰۶)
سیاسی	خبرگان
فرهنگی	خبرگان
انسانی	کلانی دارابی و تقوایی یزدی (۱۳۹۴)؛ هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)، دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)، چن و همکاران (۲۰۰۶).

جدول ۳-۹: ابعاد و مؤلفه‌های توسعه پایدار

ابعاد	مؤلفه‌ها	منابع
اجتماعی	۱. تأمین نیازهای پایه انسانی و اجتماعی	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۲. بهره‌مندی مکفی از سرمایه‌های اصلی	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۳. مشمولیت فرهنگی	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۴. برخورداری از سلامت	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۵. رفاه و آموزش	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۶. داشتن حق انتخاب	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۷. مشارکت در تعیین سرنوشت اجتماعی	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۸. شناخت اجتماعی	دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)
	۹. توسعه سرمایه انسانی	دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)
	۱۰. ایجاد شغل	دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)
اقتصادی	۱۱. سلامت و امنیت	دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)
	۱۲. برآیند تخصص بهتر منابع	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۱۳. مدیریت کارآتر منابع	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۱۴. اقتصاد با حساسیت بوم‌شناختی	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۱۵. تنوع و پیچیدگی	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۱۶. بهره‌وری	هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)
	۱۷. مصرف انرژی	دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، اسونسون و واگنر

(۲۰۱۵)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)		
دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، اسونسون و واگنر (۲۰۱۵)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۱۸. کاهش هزینه	
دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، اسونسون و واگنر (۲۰۱۵)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۱۹. نظام مبتنی بر ارزش	
هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)	۲۰. استفاده از منابع تجدید ناپذیر با سرعتی کمتر از رشد آنها	محیط زیست
هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)	۲۱. استفاده حداکثر از منابع تجدید پذیر	
هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)	۲۲. زمین پاک	
هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)	۲۳. منابع آب سالم	
هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)	۲۴. کیفیت هوا	
هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)	۲۵. کیفیت بصری	
هامون و همکاران (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۹)، هارت (۲۰۰۷)، روبرت و همکاران (۲۰۰۴)	۲۶. سلامت جهانی	
چن و همکاران (۲۰۰۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۲۷. طراحی تولید سبز	
چن و همکاران (۲۰۰۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۲۸. مدیریت محیطی شرکتی	
چن و همکاران (۲۰۰۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۲۹. بازیافت ضایعات	
دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۳۰. مدیریت زباله	
دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۳۱. تعهدات لازم به محیط زیست	
دلایی و تاکاهاشی (۲۰۱۱)، خان و همکاران (۲۰۱۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۳۲. عوامل بهداشتی	
چن و همکاران (۲۰۰۶)، ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۳۳. ممانعت از آلودگی	
چن و همکاران (۲۰۰۶) و ترو رانتالا و همکاران (۲۰۱۷)	۳۴. صرفه جویی در انرژی	

۳۵. برابری حقوق زنان و مردان،	آزادنیا و همکاران (۱۳۹۶)	سیاسی
۳۶. پاسخگویی سیاسی	آزادنیا و همکاران (۱۳۹۶)	
۳۷. مشارکت	آزادنیا و همکاران (۱۳۹۶)	
۳۸. تیراژ روزنامه، کتاب، مطبوعات	پناهی (۱۳۹۳)	فرهنگی
۳۹. میزان مطالعه	پناهی (۱۳۹۳)	
۴۰. تعداد کتابخانه	پناهی (۱۳۹۳)	
۴۱. تعداد آموزشگاه‌ها، مساجد و ورزشگاه‌ها	پناهی (۱۳۹۳)	انسانی
۴۲. امید زندگی در بدو تولد	خبرگان	
۴۳. شاخص دسترسی به آموزش	خبرگان	
۴۴. سطح زندگی قابل قبول و استاندارد	خبرگان	

۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از نظر داده‌ها آمیخته اکتشافی و از نظر ماهیت پیمایشی مقطعی است. لذا در روش تحقیق این مقاله از نظر روش اجرا توصیفی و از نوع پیمایشی می‌باشد. در حالت کلی روش گردآوری داده‌های این رساله از نوع روش ترکیبی است به گونه‌ای که ابتدا روش کیفی و سپس روش کمی مطرح شده است. از آنجایی که هدف اصلی پژوهش حاضر طراحی الگوی توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش می‌باشد، لذا جهت تدوین و یا توسعه مدلی برای توسعه کارآفرینی پایدار در نظام آموزش و پرورش کشور با توجه به بافت و شرایط آن، نیازمند بررسی و مطالعه عمیق مفاهیم مرتبط با استفاده از روش کیفی در بستر بافت آموزش و پرورش کشور و استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته می‌باشد. ابتدای امر بر اساس تحقیقات انجام شده و مبانی نظری موجود پیرامون شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی پایدار، نیاز به استفاده از رویکرد پژوهش کیفی است سپس با استفاده از ابزار مصاحبه مؤلفه‌ی مؤثر بر توسعه کارآفرینی پایدار با استفاده از رویکرد پدیدارشناسی استخراج شده است و برای اینکه بتوانیم بررسی لازم پیرامون میزان تناسب ابعاد و شناسایی مؤلفه‌های استخراج شده را داشته باشیم از نرم‌افزار اطلس تی آی در بخش کیفی استفاده شده است. در ادامه جهت ارزیابی برازش مدل پیشنهادی تحقیق از رویکرد تحقیق کمی به روش پیمایشی مقطعی استفاده شده است؛ بنابراین ابتدا به مراحل روش تحقیق کیفی پیاده می‌شود. جامعه آماری مورد مطالعه در بخش کیفی خبرگان دانشگاهی استان البرز می‌باشد. در همین خصوص از روش گلوله برفی

جهت نمونه‌گیری استفاده شده است و تعداد نمونه خبرگان تا حصول شناخت بهتر و اشباع نظری ادامه یافت و نهایتاً به ۲۰ نفر رسید. همچنین در بخش کمی پژوهش جامعه آماری شامل مدیران، معلمان و کارشناسان آموزش و پرورش استان البرز است؛ که تعداد مدیران ۱۰۱۰ نفر؛ معلمان ۵۶۰۰ نفر؛ و کارشناسان ۴۰ نفر می‌باشد؛ جامعه آماری این تحقیق ۶۶۵۰ نفر می‌باشد. نمونه‌گیری در مرحله کمی به صورت تصادفی طبقه‌ای است. برای تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول ریاضی کوکران ۳۶۱ نفر جهت تکمیل پرسشنامه استفاده شد. همچنین در بخش کمی ابتدا با استفاده از مؤلفه‌های شناسایی شده در مرحله کیفی، اقدام به تنظیم پرسشنامه بر اساس بخش کیفی شده و با گردآوری داده‌ها و با استفاده از روش معادلات ساختاری و نرم‌افزارهای Spss24^۱ و Smart PLS^۲ و لیزرل الگوی توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور ارائه گردیده شده است. میزان روایی ابزار تحقیق هم‌زمان با استفاده از سه روش روایی محتوا، روایی سازه و روایی صوری مورد بررسی قرار گرفت. لذا ابتدا مطالعه گسترده‌ای در زمینه ادبیات موضوع صورت گرفت. سپس، منابع اصلی و مهم در حوزه پژوهش شناسایی و با دقت بیشتری مطالعه گردید تا ضمن استخراج مفاهیم و متغیرهای مهم، چگونگی اندازه‌گیری آن‌ها در سازمان نیز روشن شده، بتوانیم سؤالات مناسبی را طراحی نماییم (روایی سازه). پس از روشن شدن ابعاد مورد نظر پژوهش، با توجه به مطالعات، سؤالاتی متناسب با موضوع، اهداف و متغیرهای تحقیق تهیه و طراحی شد (روایی سازه). پرسشنامه ابتدایی در اختیار اساتید محترم راهنما و مشاور قرار گرفت تا اصلاح و تأیید شود (روایی صوری). در مورد محتوای پرسشنامه، اولین اقدام تعیین حدود مرزی برای تحقیق است. لذا، پس از تأیید پرسشنامه توسط اساتید برای حصول اطمینان بیشتر مجدداً پرسشنامه به تأیید چند تن از خبرگان دانشگاهی مورد نظر نیز رسانده شد تا موضوعاتی که لازم است، در پرسشنامه مطرح شوند (روایی صوری و محتوایی). برای اندازه‌گیری پایایی با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ و شاخصی به نام ضریب پایایی آلفای کرونباخ استفاده شد.

۴- یافته‌های تحقیق

هدف از انجام مطالعه کیفی در این پژوهش، شناسایی و تعیین مهم‌ترین عوامل و ارائه الگوی مفهومی توسعه کارآفرینی و توسعه پایدار با استفاده از نظرات خبرگان بود که با استفاده از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با ۲۰ نفر از خبرگان صورت گرفت.

^۱ Spss24

^۲ Smart PLS

جدول ۱. ابعاد و مؤلفه‌های شناسایی شده مرتبط با توسعه کارآفرینی

مؤلفه‌های شناسایی شده مرتبط با بُعد توسعه پایدار	مؤلفه‌های شناسایی شده مرتبط با توسعه کارآفرینی	ابعاد
امید زندگی در بدو تولد (Hu1)	آموزش مستقیم مهارت‌های کارآفرینی (Hu1)	عوامل انسانی (Hu)
شاخص دسترسی به آموزش (Hu2)	کسب مهارت تاب‌آوری (Hu2)	
سطح زندگی قابل قبول و استاندارد (Hu3)	استعدادیابی (Hu3)	
	توانمندی سازی (Hu4)	
	کسب مهارت حل مسئله (Hu5)	
	افزایش آموزش مهارت‌های زندگی (Hu6)	
برآیند تخصص بهتر منابع (Ec1)	توسعه فرهنگ کارآفرینی (Ma1)	عوامل مدیریتی (Ma)
تنوع و پیچیدگی (Ec2)	تغییر سیستم مدیریتی (Ma2)	
کاهش هزینه (Ec3)	تدوین اهداف و سیاست‌های کارآفرینانه (Ma3)	
نظام مبتنی بر ارزش (Ec4)	مهارت برنامه‌ریزی صحیح (Ma4)	
کیفیت بصری (Ec5)	معرفی فرصت‌های جدید شغلی (Ma5)	
مدیریت محیطی شرکتی (Ec6)	نگرش پایداری (Ma6)	
	مطلوبیت درک شده (Ma7)	
تیراژ روزنامه، کتاب، مطبوعات (Cu1)	چشم‌انداز کارآفرینانه (St1)	عوامل ساختاری (St)
میزان مطالعه (Cu2)	ساختار حمایتی (St2)	
تعداد کتابخانه (Cu3)	نظام پژوهشی (St3)	
تعداد آموزشگاه‌ها، مساجد و ورزشگاه‌ها (Cu4)	تحقیق و توسعه (St4)	
تأمین نیازهای پایه انسانی و اجتماعی (So1)	ارزیابی عملکرد (St5)	
	اجتماعی (So)	

ایجاد شغل (So2)		منابع مالی (St6)	
رفاه و آموزش (So3)		فرایندها و روشها (St7)	
داشتن حق انتخاب (So4)		کارآفرینی برنامه درسی و فرهنگی (Sf1)	عوامل استراتژی (Sf)
توسعه سرمایه انسانی (So5)		دوره‌های آموزشی سرمایه‌گذاری (Sf2)	
برابری حقوق زنان و مردان (Po1)	سیاسی (Po)	کارآفرینی در برنامه درسی ابتدایی و متوسطه (Sf3)	
پاسخگویی سیاسی (Po2)		ارائه نگرش ریسک‌پذیری (Sf4)	
مشارکت (Po3)		تدوین کارآفرینی در فرایند تدریس (Sf5)	
زمین پاک (En1)	محیط زیست (En)	مرکز نوآوری و کارآفرینی (En1)	عوامل محیطی (En)
منابع آب سالم (En2)		تعامل با محیط مدرسه (En2)	
کیفیت هوا (En3)		برگزاری مسابقات و جشنواره با رویکرد کارآفرینی (En3)	
کیفیت بصری (En4)		شناخت فرصت‌های جدید تحصیلی (En4)	
مدیریت زباله (En5)		برگزاری دوره‌های آموزشی کارآفرینی (En5)	
طراحی تولید سبز (En6)		برگزاری المپیاد کار و فناوری (En6)	
مدیریت محیطی شرکتی (En7)			

بعد از استخراج ابعاد و مؤلفه‌ها از مبانی نظری، ابعاد و مؤلفه‌هایی هم به روش کیفی مورد شناسایی قرار گرفت و لازم شد تا این ابعاد و مؤلفه‌ها مجدداً به روش تحلیل عاملی مورد تحلیل قرار گیرند. در همین خصوص مؤلفه‌ها به پرسشنامه تبدیل شدند و توسط همان ۲۰ نفر از خبرگان پاسخ داده شدند که در ادامه نتایج آن به صورت گام‌به‌گام ارائه شده است. لذا ابتدا با استفاده از آزمون KMO^1 می‌توان از کفایت نمونه‌گیری اطمینان حاصل نمود.

¹ KMO

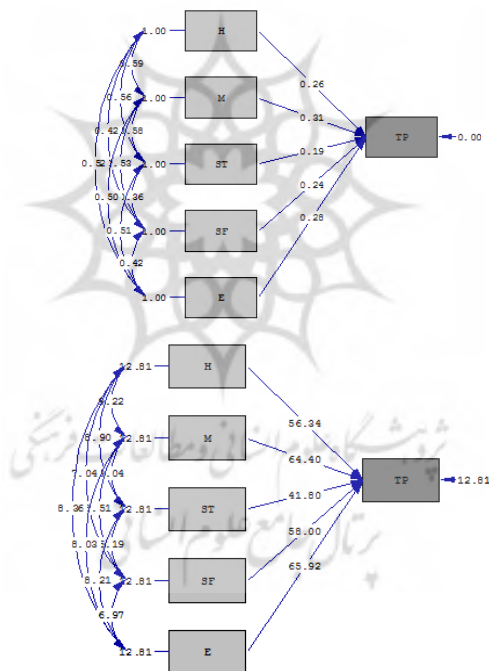
جدول ۲- آزمون بارتلت و آزمون KMO

۰/۸۸۱	آزمون کایزر- مایر- اولکین	
۵/۹۶۲	خی دو	آزمون بارتلت
۴۶۵	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	سطح معنی دار (Sig)	

با توجه به اینکه شاخص KMO بالاتر از ۰/۷ می باشد، تحلیل عاملی در حد مناسب ارزیابی می گردد.

۴-۱- تحلیل عاملی تأییدی

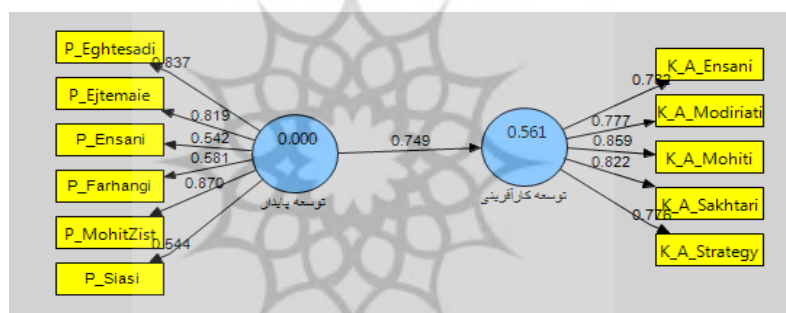
در شکل ۱ مدل استاندارد که با استفاده از نرم افزار لیزرل (ضریب تحلیل مسیر) به دست آمده، نشان داده شده است.

شکل ۱: مدل ضرایب استاندارد و ضرایب T با استفاده از ضرایب تحلیل مسیر در لیزرل منبع: (یافته‌های تحقیق)

شکل ۱ مدل ضرایب استاندارد شده و ضرایب T با استفاده از روش تحلیل مسیر به کمک نرم افزار لیزرل می باشد. همان طور که در نمودار می بینیم در این مدل ۵ متغیر برونزا یا تأثیرگذار داریم که شامل متغیر عوامل انسانی (H)، عوامل مدیریتی (M)، عوامل ساختاری (ST)، عوامل استراتژی (SF) و عوامل محیطی (E) می باشند که بر متغیر درونزا که توسعه پایدار (TP) می باشد تأثیر می گذارند. ضرایب مسیر به دست آمده بین متغیرهای برونزا و متغیر درونزا همگی کمتر از یک می باشد و این نشان دهنده استاندارد بودن مدل می باشد. برای بررسی روابط بین متغیرهای تحقیق ابتدا باید ضرایب مسیر مربوط به روابط محاسبه گردد. از این رو ضرایب مسیر مدل معادلات ساختاری جهت آزمون روابط بین متغیرهای پژوهش که در مراحل قبل برازش آن نیز مورد تأیید قرار گرفته، ارائه گردیده است. مقادیر پارامتر استاندارد برای هر یک از عوامل، نشان دهنده بار عاملی آن ها روی متغیر نهفته مربوط بوده که مقدار $t > 2$ متناظر آن ها نیز معناداری سهم آن ها در اندازه گیری متغیر نهفته را نشان می دهد.

شکل ۲، ضرایب استاندارد مسیر (مدل اصلی) با استفاده از نرم افزار PLS

شکل ۲ مدل استخراج شده از پژوهش با استفاده از نرم افزار PLS^۱ است. نمودار نشان دهنده تأثیر مثبت متغیر توسعه پایدار بر متغیر توسعه کارآفرینی می باشد و ضرایب بین متغیرهای مکنون و متغیرهای مشاهده گر همگی کمتر از یک می باشند و نشان دهنده استاندارد بودن مدل است.

^۱ PLC

جدول ۳. خلاصه نتایج مدل

نتیجه	ضریب مسیر	ضریب تی	متغیر مکنون درون‌زا (Y)	متغیر مکنون برون‌زا (X)
تأیید	۰/۲۶	۵۶/۳۴	توسعه پایدار	عوامل انسانی
تأیید	۰/۳۱	۶۴/۴۰	توسعه پایدار	عوامل مدیریتی
تأیید	۰/۱۹	۴۱/۸۰	توسعه پایدار	عوامل ساختاری
تأیید	۰/۲۴	۵۸/۰۰	توسعه پایدار	عوامل استراتژی
تأیید	۰/۲۸	۶۵/۹۲	توسعه پایدار	عوامل محیطی

- بررسی وضعیت موجود و وضعیت مطلوب توسعه کارآفرینی

این قسمت از تحقیق به وسیله پرسشنامه محقق ساخته و توسط ۳۶۱ نفر نمونه آماری (مدیران، کارشناسان و معلمان) مورد بررسی قرار گرفته است. لازم به ذکر است که جهت بررسی وضع موجود و وضع مطلوب و در واقع مقایسه بین آن‌ها از T زوجی یا آزمون تی وابسته استفاده شده است. لذا در ابتدا جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها از روش آزمون کولموگروف اسمیرنوف (K-S) استفاده گردید که نتایج حاصل از آن‌ها که با استفاده از نرم‌افزار SPSS24 محاسبه و در جدول زیر گزارش گردیده است.

جدول ۴. نتایج آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها

کولموگروف-اسمیرنوف			متغیرهای اصلی تحقیق
نتیجه	معنی داری	آماره	
نرمال است	۰ / ۰۷۹	۱ / ۲۷۱	توسعه کارآفرینی
نرمال است	۰ / ۵۰۸	۰ / ۸۲۳	توسعه پایدار

با توجه به نتایج جدول بالا، به این دلیل که مقادیر سطح معناداری مؤلفه‌های مدل بالاتر از مقدار خطای ۰/۰۵ است، در نتیجه داده‌های آن‌ها دارای توزیع نرمال می‌باشند.

- مقایسه وضعیت موجود و مطلوب توسعه کارآفرینی و ابعاد آن

جدول ۵. آزمون تی زوجی وضعیت موجود و مطلوب توسعه کارآفرینی و ابعاد آن

ابعاد	مرحله	میانگین	انحراف استاندارد	T	p-value
عوامل انسانی	موجود	۴/۲۰	۳/۷۱	۴۶/۱۷۶	۰/۰۰۲
	مطلوب	۵/۰۰	۳/۶۹		
عوامل مدیریتی	موجود	۳/۷۰	۴/۲۲	۱۲/۳۵	۰/۰۰۰
	مطلوب	۵/۰۰	۴/۱۸		
	موجود	۳/۸۱	۲/۷۹	۳۷/۰۲	۰/۰۰۱

		۲/۶۳	۵/۰۰	مطلوب	عوامل ساختاری
۰/۰۰۰	۴۲/۷۱	۲/۲۷	۳/۵۹	موجود	عوامل استراتژی
		۲/۱۹	۵/۰۰	مطلوب	
۰/۰۰۱	۳۸/۷۲	۲/۵۷	۳/۶۹	موجود	عوامل محیطی
		۲/۵۰	۵/۰۰	مطلوب	

همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود برای توسعه کارآفرینی و عوامل انسانی، مدیریتی، ساختاری، استراتژی و محیطی، با توجه به میزان سطح p -value^۱ پایین‌تر ۰/۰۵، فرض صفر رد می‌شود، یعنی میانگین وضعیت موجود و مطلوب متغیر توسعه کارآفرینی و عوامل انسانی، مدیریتی، ساختاری، استراتژی و محیطی از نظر کارشناسان در آزمون تی زوجی یک سطح نیست؛ بنابراین بین وضعیت موجود و مطلوب توسعه کارآفرینی و عوامل انسانی، مدیریتی، ساختاری، استراتژی و محیطی تفاوت معناداری وجود دارد. با توجه به میزان میانگین‌ها در آزمون تی زوجی، مشاهده می‌شود همچنان متغیرهای ذکر شده تا وضعیت مطلوب راه دارند.

- مقایسه وضعیت موجود و مطلوب توسعه پایدار و ابعاد آن

جدول ۶. آزمون تی زوجی وضعیت موجود و مطلوب توسعه پایدار و ابعاد آن

ابعاد	مرحله	میانگین	انحراف استاندارد	t	p-value
اجتماعی	موجود	۳/۳۶	۳/۶۲	۴۶/۱۷۶	۰/۰۰۲
	مطلوب	۵/۰۰	۳/۵۴		
اقتصادی	موجود	۳/۷۲	۳/۱۹	۱۲/۳۵	۰/۰۰۰
	مطلوب	۵/۰۰	۳/۰۸		
محیط زیست	موجود	۳/۵۹	۳/۷۱	۳۷/۰۲	۰/۰۰۱
	مطلوب	۵/۰۰	۳/۳۷		
سیاسی	موجود	۳/۰۴	۳/۱۹	۴۲/۷۱	۰/۰۰۰
	مطلوب	۵/۰۰	۳/۰۲		
فرهنگی	موجود	۳/۱۲	۳/۵۱	۳۸/۷۲	۰/۰۰۱
	مطلوب	۵/۰۰	۳/۴۹		
انسانی	موجود	۴/۰۷	۳/۴۵	۴۲/۷۱	۰/۰۰۰
	مطلوب	۵/۰۰	۳/۲۸		

^۱ P-value

تأثیر معناداری بر توسعه پایدار دارد. در راستای ارائه الگوی توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار آموزش و پرورش کشور از مدل مفهومی بهره گرفته شده است. اهداف و فلسفه توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور با توجه به مبانی نظری و نتایج تحقیق به شرح ذیل است:

- ۱- تغییر رویه و ارتقای کیفیت آموزشی کشور در راستای توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی کشور،
- ۲- توسعه و ترویج کارآفرینی آموزشی در راستای همخوان سازی تخصص تحصیلی و فرصت‌های شغلی،
- ۳- توسعه و ترویج کارآفرینی آموزشی در راستای ارتقای عدالت اجتماعی و کاهش فقر،
- ۴- توسعه و ترویج کارآفرینی آموزشی در راستای مهارت‌آموزی و بسترسازی خلاقیت و نوآوری جهت استقلال و خودکفایی کشور.

۴-۲- مبانی نظری، ابعاد و مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور

- راهبردها و راهکارهای توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور در خصوص عوامل انسانی

- آموزش مستقیم مهارت‌های کارآفرینی
- کسب مهارت تاب‌آوری
- استعدادیابی
- توانمندسازی

- راهبردها و راهکارهای توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور در خصوص عوامل مدیریتی

- توسعه فرهنگ کارآفرینی
- تغییر سیستم مدیریتی
- تدوین اهداف و سیاست‌های کارآفرینانه
- مهارت برنامه‌ریزی صحیح
- معرفی فرصت‌های جدید شغلی
- نگرش پایداری

- راهبردها و راهکارهای توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور در خصوص عوامل ساختاری

- چشم انداز کارآفرینانه
- ساختار حمایتی
- نظام پژوهشی
- تحقیق و توسعه
- ارزیابی عملکرد
- منابع مالی

- راهبردها و راهکارهای توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور در خصوص عوامل استراتژی

- کارآفرینی برنامه درسی و فرهنگی
- دوره‌های آموزشی سرمایه‌گذاری
- کارآفرینی در برنامه درسی
- ارائه نگرش ریسک‌پذیری
- تدوین کارآفرینی در فرایند تدریس

- راهبردها و راهکارهای توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور در خصوص عوامل محیطی

- مرکز نوآوری و کارآفرینی
- تعامل با محیط مدرسه
- برگزاری مسابقات با رویکرد کارآفرینی
- شناخت فرصت‌های جدید تحصیلی
- برگزاری دوره‌های آموزشی کارآفرینی
- برگزاری المپیاد کار و فناوری

- اصول اجرائی توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور

- تشکیل کمیته اجرایی مدل توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار
- شناسایی و تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف و تعیین فرصت‌ها و تهدیدهای کارآفرینی در بخش آموزش و پرورش کشور (وضعیت موجود)

- ترسیم وضعیت مطلوب کارآفرینی در بخش آموزش و پرورش کشور (بر اساس مبانی نظری، یافته‌های تحقیق و فلسفه و اهداف در نظر گرفته شده)
- تعیین راهبردهای توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار
- تهیه و تدوین بسته‌های آموزشی موردنیاز مسئولین آموزشی کشور
- اجرای کارگاه‌های آموزشی به‌منظور آموزش و ارائه راهکارهای توسعه کارآفرینی آموزشی
- برنامه‌ریزی و اجرای اقدامات و فعالیت‌های مربوط به پیاده‌سازی مدل پیشنهادی
- ارزیابی مراحل اجرایی مدل توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار، اصلاح و بهبود برنامه‌های آتی.
- **نظام ارزیابی توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور**
- تشکیل کمیته‌های تخصصی ارزشیابی مدل توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار،
- تهیه و تدوین معیارها و شاخص‌های اندازه‌گیری و ارزشیابی مدل توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار،
- بررسی و مقایسه عملکرد مدارس با شاخص‌ها و معیارهای تعیین شده،
- اعمال اصلاحات، تجدیدنظر و طراحی مجدد مدل در بازه زمانی میان مدت (۵-۱۰ ساله)

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱- بحث

پژوهش حاضر باهدف طراحی و تبیین الگوی توسعه کارآفرینی در راستای دستیابی به توسعه پایدار در آموزش و پرورش کشور صورت گرفت. ابتدا با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مرور عمیق ادبیات نظری و پیشینه تحقیق، مؤلفه‌های موجود در خصوص توسعه کارآفرینی و پایداری استخراج شد. سپس به‌منظور تکمیل مؤلفه‌های به‌دست آمده از مبانی نظری، از روش کیفی و مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته جهت اخذ نظرات خبرگان و متخصصان استفاده شد. بر اساس یافته‌های به‌دست آمده از مرحله کیفی، توسعه کارآفرینی مشتمل بر ۵ مقوله عوامل انسانی، عوامل مدیریتی، عوامل ساختاری، عوامل استراتژی و عوامل محیطی است. مقوله عوامل انسانی شامل آموزش مستقیم مهارت‌های کارآفرینی؛ کسب مهارت تاب‌آوری؛ استعدادیابی؛ توانمندسازی و افزایش آموزش مهارت‌های زندگی است. عوامل

انسانی در پیش برد اهداف سازمان‌ها و حصول نتیجه مطلوب در دنیای رقابتی امروزه بسیار مؤثر است.

عوامل مدیریتی، شامل مفاهیم توسعه فرهنگ کارآفرینی؛ تغییر سیستم مدیریتی؛ تدوین اهداف و سیاست‌های کارآفرینانه؛ مهارت برنامه‌ریزی صحیح؛ معرفی فرصت‌های جدید شغلی؛ نگرش پایداری می‌باشد. نظام مدیریت نقش مهمی در پرورش دادن یا مانع شدن از توسعه کارآفرینی دارد. مدیریت وظیفه هدایت فعالیت‌های کارآفرینانه را بر عهده دارد، از این رو مهارت‌ها، پشتیبانی و حمایت مدیریت از فرآیندهای کارآفرینی یک عامل غیرقابل انکار در توسعه کارآفرینی به شمار می‌رود.

عوامل ساختاری، شامل مفاهیم چشم‌انداز کارآفرینانه؛ ساختار حمایتی؛ نظام پژوهشی؛ تحقیق و توسعه؛ ارزیابی عملکرد؛ و منابع مالی است. بر اساس این یافته‌ها، برای توسعه کارآفرینی لازم است ساختار سازمان بر مبنای یک ساختار حمایتی از کارآفرینی شکل گیرد، در این زمینه کارآفرینی باید مأموریت اصلی سازمان باشد و نظام پژوهش و تحقیق و توسعه در راستای محورهای کارآفرینی فعالیت کنند.

عوامل استراتژی شامل مفاهیم کارآفرینی برنامه درسی و فرهنگی؛ دوره‌های آموزشی سرمایه‌گذاری؛ کارآفرینی در برنامه درسی؛ ارائه نگرش ریسک‌پذیری و تدوین کارآفرینی در فرایند تدریس است. بر این اساس راهبردهای سازمان باید در راستای توسعه کارآفرینی شکل گیرند و همسویی این راهبردها با خط‌مشی اصلی سازمان اهمیت دارد.

عوامل محیطی شامل مفاهیم مرکز نوآوری و کارآفرینی؛ تعامل با محیط مدرسه؛ برگزاری مسابقات با رویکرد کارآفرینی؛ شناخت فرصت‌های جدید تحصیلی؛ برگزاری دوره‌های آموزشی کارآفرینی و برگزاری المپیاد کار و فناوری است. در نتیجه تقویت و توسعه عوامل محیطی در توسعه کارآفرینی نقش دارد.

مقاله توسعه پایدار، نیز شامل ۶ مقوله فرعی بعد اجتماعی، بعد اقتصادی، بعد محیط‌زیست، بعد سیاسی، بعد فرهنگی و بعد انسانی است. بعد اجتماعی شامل مفاهیم تأمین نیازهای پایه انسانی و اجتماعی؛ ایجاد شغل؛ رفاه و آموزش؛ داشتن حق انتخاب و توسعه سرمایه انسانی است. عوامل اجتماعی یکی از ابعاد اصلی فرآیند توسعه پایدار هستند و بیانگر کیفیت سیستم اجتماعی، در راستای دستیابی به عدالت اجتماعی، ایجاد یکپارچگی و انسجام اجتماعی، افزایش کیفیت زندگی و ارتقاء کیفیت زندگی انسان‌ها است.

بعد اقتصادی شامل مفاهیم برآیند تخصص بهتر منابع؛ تنوع و پیچیدگی؛ کاهش هزینه؛ نظام مبتنی بر ارزش؛ کیفیت بصری و مدیریت محیطی شرکتی است. بعد اقتصادی یک جنبه کلیدی از مبحث پایداری می‌باشد که هدف آن دستیابی به رفاه بیشتر است.

بعد محیط‌زیست شامل مفاهیم زمین پاک؛ منابع آب سالم؛ کیفیت هوا؛ کیفیت بصری؛ مدیریت زباله؛ طراحی تولید سبز و مدیریت محیطی شرکتی است. بعد زیست‌محیطی یکی از ابعاد محوری در توسعه پایداری است که مفهوم پایداری بر مبنای آن بنا شده است. این موضوع با توجه به افزایش روزافزون جمعیت، صنعتی شدن و منابع انرژی رو به پایان، مسئله‌ای مهم در حوزه سیاست پایداری شده است.

بعد سیاسی شامل مفاهیم برابری حقوق زنان و مردان؛ پاسخگویی سیاسی و مشارکت است. عوامل سیاسی شامل مجموعه سیاست‌های اقتصادی است که توسط دولت‌ها و حکومت‌ها اعمال می‌شود و می‌تواند موجب رشد و یا سرکوب فعالیت‌های توسعه پایداری شود. بعد فرهنگی شامل مفاهیم تیراژ روزنامه، کتاب، مطبوعات؛ میزان مطالعه؛ تعداد کتابخانه و تعداد آموزشگاه‌ها و مساجد است. فرهنگ نقش اساسی در توسعه پایدار یک کشور دارد، توجه به خرده فرهنگ‌ها و تقویت عناصر هویت‌بخش می‌تواند جامعه را امیدوار و سرشار از تحرک و نشاط نماید.

بعد انسانی شامل مفاهیم امید به زندگی در بدو تولد؛ شاخص دسترسی به آموزش و سطح زندگی قابل قبول و استاندارد است.

امروزه، توسعه از طریق کارآفرینی تبدیل به کانون توجه همه ملل جهان شده است. این امر توسط کشورهای کمتر توسعه‌یافته و در حال توسعه آفریقا، آسیا و آمریکای جنوبی که نیازمند تحول فوری به سمت اقتصاد توسعه‌یافته هستند، بهتر درک می‌شود. با این حال، توسعه اقتصادی از طریق کارآفرینی می‌تواند با تمرکز و سرمایه‌گذاری در آموزش کارآفرینی، تقویت شود. معلوم شده است که کارآفرینی قابل آموزش و آموختن است.

آموزش و پرورش در کشورها مهم‌ترین پایه تربیتی می‌باشد؛ زیرا رویکرد آموزش و پرورش در نظام جدید آموزشی مبتنی بر افزایش خلاقیت، نوآوری و مهارت‌های حرفه‌ای می‌باشد. با مطالعه آموزش و پرورش چند کشور که در آموزش کارآفرینی و توجه به خلاقیت و نوآوری عملکرد مثبتی داشته‌اند و مقایسه آن‌ها با نظام آموزش و پرورش ایران، مشخص شد که هرچند فعالیت‌های خوبی در ایران جهت شکوفایی خلاقیت و نوآوری و اشاعه کارآفرینی انجام شده است اما تا رسیدن به آن جایگاه شایسته، راه طولانی در پیش است. به‌طور کلی کارآفرینی و آموزش دارای چارچوبی نسبتاً تعریف شده در سطح بین‌المللی است که امکان بررسی اهداف آموزش کارآفرینی، تعاریف، انواع و ویژگی‌های کارآفرینان، محتوای دوره‌ها و روش‌های تدریس آن را فراهم می‌سازد. همچنین، با استناد به شواهد و عوامل موجود در سطح جهانی و ملی به دلایل کلان (جهانی) و خرد (ملی) پرداخته شده است تا ضرورت این نوع آموزش در مدارس ایران توجیه شود. توسعه پایدار و کارآفرینی، سهم عظیمی در

مطالعات اخیر داشته و تمامی مطالعات در این راستا بیان کردند که کارآفرینی پایدار، نقش مهمی در رشد اقتصادی سبز می‌تواند داشته باشد. یک سری از عوامل واضح، روشن و شایستگی‌های متمایز، باید توسعه داده شود و سنگ بناهای لازم برای کارآفرینی پایدار برای دانش‌آموزان در محیط مدرسه، فراهم گردد. تحقیقات به اهمیت بحث کارآفرینی از دیدگاه توسعه پایدار می‌پردازد، نتایج تحقیق حاضر ارائه مدلی کارا در این راستا بوده است. بحث و مسئله کارآفرینی می‌تواند باعث توسعه اقتصادی در کشور شود و علاوه بر توسعه اقتصادی باعث رفاه مردم شود. از سوی دیگر آموزش و پرورش نقش تربیت افراد را دارد، بنابراین لازم است در مبحث کارآفرینی مؤثرتر و مفیدتر رفتار کند. چالش‌های مشخص آموزش کارآفرینی می‌تواند با تعهد واقعی دولت مربوطه، مؤسسات آموزشی، دانشجویان و سایر سازمان‌ها بهبود یابد. امید است که با توجه به این مسئولیت مشترک، کارآفرینی به جایگاه خود دست یابد و به‌عنوان ابزاری حیاتی برای رشد و توسعه اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد. برای درک نقش توسعه کارآفرینی برای توسعه پایدار، درک پایه‌ای از مفهوم کارآفرینی ضروری است. کارآفرینی برای توسعه پایدار به‌عنوان یک حوزه تحقیق بر تأثیر فعالیت‌های کارآفرینی متمرکز است، کارآفرینی نیاز به ارتباط بین حضور فرصت‌ها و حضور افرادی که این فرصت‌ها را کشف و بهره‌برداری می‌کنند، دارد.

۵-۲- پیشنهادهای کاربردی

با توجه به اینکه یکی از ابعاد پژوهش حاضر توسعه کارآفرینی می‌باشد، پیشنهاد می‌گردد:

- با توجه به نقش توسعه کارآفرینی در مدارس و تقویت رشد آموزشی در راستای کارآفرینی پیشنهاد می‌گردد در مدارس دوره‌هایی برگزار شود که در راستای شناخت کار و کارآفرینی سبز باشد به عبارتی با تقویت پایه‌های تحصیلی دانش‌آموزان در راستای توسعه کارآفرینی می‌توان انتظار داشت حداقل قدمی در این راستا برداشت.
- پیشنهاد می‌گردد دبیران مربوطه در زمینه کارآفرینی بخصوص کارآفرینی سبز فعال باشند و ابتدا از آموزش و پرورش این انتظار می‌رود که دوره‌های پیشرفته در راستای توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار که برای آموزش و پرورش مفید باشد را در قالب طرح‌های کوتاه برای دبیران برگزار نمایند.
- از آنجایی که در آموزش و پرورش کشور روش‌های سنتی جاری هست و هنوز مدرسه کارآفرینی در کشور موجود نمی‌باشد و از آنجایی که دانش‌آموزان در هر رشته تحصیلی باید با کارآفرینی آشنا شوند، به این منظور پیشنهاد می‌گردد حداقل درسی با عنوان

- کارآفرینی در رشته تحصیلی دانش‌آموزان برگزار شود تا باعث تقویت تفکر کارآفرینی در دانش‌آموزان گردد.
- با توجه به اهمیت تعیین رشته دانش‌آموزان در شکل‌گیری آینده شغلی و تفکرات آن‌ها پیشنهاد می‌گردد سازوکارهای انتخاب رشته در آموزش و پرورش بر اساس سنجش استعدادها و مهارت‌های دانش‌آموزان مورد بازنگری اساسی قرار گیرد.
 - با توجه به نقش و جایگاه مدارس در تربیت و ایجاد روحیه کارآفرینی پیشنهاد می‌گردد زیرساخت‌های مدارس که آموزش‌های فنی و مهارتی ارائه می‌دهند و نحوه جذب و استعدادیابی دانش‌آموزان مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد.
 - در راستای توسعه اقتصادی کشور نقش آموزش و پرورش در راستای توسعه کارآفرینی در سند چشم‌انداز بررسی و تحلیل شود.

همچنین با توجه به اینکه یکی از ابعاد پژوهش حاضر توسعه پایدار می‌باشد پیشنهاد می‌گردد:

- از آنجایی که کارآفرینی باید در راستای توسعه پایدار برنامه‌ریزی شود، به این خاطر پیشنهاد می‌گردد دوره‌های آموزشی در راستای تعاریف اولیه توسعه پایدار در مدارس برای دانش‌آموزان برگزار شود.
- پیشنهاد می‌گردد، شیوه زندگی دانش‌آموزان، مهارت‌های زندگی و یادگیری آن‌ها در راستای اعتقادات و ارزش‌های اساسی جامعه، توسط سازمان‌های مربوطه برای جهت‌گیری موفقیت‌کاری و نگرش مثبت به آینده شغلی و مشاغل مرتبط با دوستدار محیط‌زیست مورد توجه قرار گیرد.

۵-۳- پیشنهادهای کاربردی جامع

- پیشنهاد می‌گردد دولت در تمام سطوح باید به‌عنوان یک‌فوریت، نسبت به توسعه کارآفرینی، با تمرکز مجدد کارآفرین محور شدن سیاست‌های آموزشی، برای تضمین ارائه مجموعه آماده‌ای از مردان و زنان جوانی که پذیرای کارآفرینی هستند، تعهد تازه‌ای داشته باشد. علاوه بر این، مواد آموزشی و مراکز ظرفیت‌سازی مجهز باید در مؤسسات ما ارائه شوند.
- پیشنهاد می‌گردد به حمایت مالی از کارآفرینان بیشتر از گذشته توجه شود، همچنین بانک‌های عامل با جدیدت بیشتری در تأمین انتظارات کارآفرینان تلاش کنند و اینکه نسبت به ایجاد مراکز توسعه و پارک‌های علم و فناوری توجه ویژه شود.

۴-۵- محدودیت‌های پژوهش

هر پژوهشی در راستای دستیابی به اهداف پژوهشی خود با موانع و چالش‌های مواجه می‌شود و این تحقیق هم از این قاعده مستثنا نیست. لازم به ذکر است که منظور از محدودیت‌های پژوهشی، محدودیت‌های تحت کنترل که به محقق مربوط است و محدودیت‌های خارج از کنترل که از دست محقق خارج است، مربوط می‌شود. در ادامه اهم محدودیت‌های این پژوهش به شرح ذیل ارائه شده است:

- محدودیت‌های زمانی و مالی،
- محدودیت سازمان‌ها در صدور اجازه همکاری و دسترسی به کارشناسان،
- محدودیت در دسترسی به منابع قابل اعتماد در خصوص توسعه کارآفرینی مبتنی بر توسعه پایدار در نظام آموزش و پرورش کشور،

۵-۵- پیشنهادهای آتی

- به‌منظور انجام تحقیقات آتی پیشنهاد می‌گردد مقوله فرهنگ فردی در مبحث کارآفرینی وارد شود.
- همچنین پیشنهاد می‌گردد در راستای شناخت ویژگی‌های فردی کودکان و نوجوانان به‌منظور خلق کارآفرینان برتر تحقیقاتی انجام شود.
- در راستای توسعه اقتصادی کشور نقش آموزش و پرورش در راستای توسعه کارآفرینی در سند چشم‌انداز بررسی و تحلیل شود.
- کارهای تحقیقاتی در راستای تحلیل وضعیت کشور از وضعیت کارآفرینی و رویکردهای آتی انجام شود.
- مطالعات آینده می‌تواند سعی در اضافه کردن یا تغییر متغیرهای بیشتر برای گسترش دامنه این مطالعه و افزایش دقت داشته باشد.
- این مطالعه تنها بر الگوی توسعه کارآفرینی بر توسعه پایدار متمرکز است. مطالعات آینده ممکن است سعی کند تا بررسی کند که چه عواملی توسعه پایدار را ایجاد می‌کند، از جمله کارآفرینی سبز، نوآوری سبز و ...

۶- منابع

۶-۱- منابع فارسی

۱. ایمانی، عبدالمجید. یعقوبی، نور محمد. مبارکی، مسلم. (۱۳۹۶). شناسایی و اولویت‌بندی خط‌مشی‌های توسعه کارآفرینی بخش تعاون، نشریه توسعه کارآفرینی، ۱۰ (۱): ۳۹-۲۱.
۲. آبتین، عبدالعزیز. (۱۳۹۰). بررسی شیوه‌های نوین توسعه کارآفرینی در استان سیستان و بلوچستان، نشریه اقتصاد کار و جامعه، ۱۳۵: ۷۵-۵۵.
۳. آزادنی، محمد. زاهدی، شمس السادات. مجدالدین، عبدالرضا. پورعابدی، محمدرضا. (۱۳۹۶). الگوی اثرگذاری طرح جویشگر بومی بر توسعه پایدار براساس شاخص‌های پایداری. فصلنامه تخصصی رشد فناوری. ۱۳(۵۲): ۲۳-۱۵.
۴. بهاری، نادر. آقازاده، هاشم. روشندل اربطانی، طاهر. صدقی، شهرام. (۱۳۹۶). طراحی الگوی برندسازی شهری برای توسعه کارآفرینی (مورد مطالعه: شهرستان گرمی)، نشریه توسعه کارآفرینی، ۱۰(۲): ۲۴۰-۲۲۱.
۵. پای خسته، پریسا؛ علم بیگی، امیر؛ بطحائی، سمیه. (۱۳۹۶). بررسی شایستگی‌های موردنیاز توسعه کارآفرینی پایدار در آموزش عالی کشاورزی، فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، ۴۰.
۶. پزشکی، محسن؛ فاتحی، مجید؛ احمدی، مسعود؛ موسی‌پور گرجی، محمد علی. (۱۳۹۶). رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در منطقه ویژه اقتصادی بندر امیرآباد، صنعت حمل‌ونقل دریایی، ۳(۲): ۲۳-۱۴.
۷. داوری، علی؛ رضانیپور نرگسی، قاسم؛ افراسیابی، راحله؛ داوری، الهه. (۱۳۹۷). تأثیر سیاست‌های کارآفرینی و محیط کسب‌وکار بر توسعه کارآفرینی. نشریه توسعه کارآفرینی، ۱۱(۲): ۳۳۹-۳۲۱.
۸. دهشیری، محمد رضا. (۱۳۹۴). جهانی‌شدن و توسعه پایدار، فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، ۴(۲): ۷۷-۶۴.
۹. سخته، شقایق؛ کریمی، آصف. (۱۳۹۷). عوامل مؤثر بر نوآوری باز در کارآفرینی دیجیتال، نشریه توسعه کارآفرینی، ۱۱(۴): ۷۳۷-۷۱۹.
۱۰. طغرای، محمد تقی؛ میرواحدی، سعید؛ هاشمی، سمیه. (۱۳۹۸). طراحی الگوی آموزش کارآفرینانه در مدارس، فصلنامه نوآوری آموزشی، ۷۱(۵۱): ۵۱.
۱۱. کلائی داری، رضا؛ تقوایی یزدی، مریم. (۱۳۹۷). ارائه مدل ابعاد آموزشی و پژوهشی مراکز رشد و تأثیر آن بر توسعه پایدار دانشگاه‌ها، مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۷(۱۴): ۱۷۱-۱۴۶.

۱۲. گودرزی، ریحانه؛ حسینی، رسول؛ طباطبائیان، کمال. (۱۳۹۷). چارچوبی برای توسعه کارآفرینی دانشگاهی در رشته‌های علوم انسانی در ایران. نشریه توسعه کارآفرینی، ۱۱(۴): ۶۶۱-۶۷۹.
۱۳. محمد پور زرنندی، حسین؛ طباطبایی مزدآبادی، محسن. (۱۳۹۴). جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری. اقتصاد مدیریت شهری، ۳(۱۰): ۱-۱۰.
۱۴. مرادی، شیوا؛ رضایی، بیژن؛ پاپ زن، عبدالحمید. (۱۳۹۵). شناسایی عوامل توسعه کارآفرینی از منظر کارآفرینان ایرانی (مورد مطالعه: تجربه زیسته کارآفرینان در برنامه تلویزیونی پایش)، نشریه توسعه کارآفرینی، ۹(۳): ۵۳۲-۵۱۳.

۶-۲- منابع لاتین

1. Abou-Warda, S. H. (2016). New educational services development. *International Journal of Educational Management*.
2. Amjad, T., Rani, S. H. B. A., & Sa'atar, S. B. (2020). Entrepreneurship development and pedagogical gaps in entrepreneurial marketing education. *The International Journal of Management Education*, 18(2), 100379.
3. Ahmad, S., Wong, K. Y., Tseng, M. L., & Wong, W. P. (2018). Sustainable product design and development: A review of tools, applications and research prospects. *Resources, Conservation and Recycling*, 132, 49-61.
4. Barral, M. R. M., Ribeiro, F. G., & Canever, M. D. (2018). Influence of the university environment in the entrepreneurial intention in public and private universities. *RAUSP Management Journal*, 53(1), 122-133.
5. Boon, J., Van der Klink, M., & Janssen, J. (2013). Fostering intrapreneurial competencies of employees in the education sector. *International Journal of Training and Development*, 17(3), 210-220.
6. Canestrino, R., Bonfanti, A., & Oliate, L. (2015). Cultural insights of CSI: how do Italian and Iranian firms differ?. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 4(1), 1-9.
7. Chandra, Y. (2018). New narratives of development work? Making sense of social entrepreneurs' development narratives across time and economies. *World Development*, 107, 306-326.
8. Chen, Y.S., Lai, S.B., Wen, C.T., 2006. The influence of green innovation performance
9. Cunningham, J. A., Guerrero, M., & Urbano, D. (2017). Entrepreneurial universities—overview, reflections, and future research agendas. In *THE WORLD SCIENTIFIC REFERENCE ON ENTREPRENEURSHIP: Volume 1*:
10. Delai, I., Takahashi, S., 2011. Sustainability measurement system: A reference model proposal. *Soc. Responsib. J.* 7 (3), 438-471.
11. Duran, D. C., Artene, A., Gogan, L. M., & Duran, V. (2015). The objectives of sustainable development-ways to achieve welfare. *Procedia Economics and Finance*, 26, 812-817.

12. Edokpolor, J.E. (2020), "Entrepreneurship education and sustainable development: mediating role of entrepreneurial skills", *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*, Vol. 14 No. 3, pp. 329-339. <https://doi.org/10.1108/APJIE-03-2020-0036>
13. Genç, Y. E. (2021). Turkey's Entrepreneurship Development. In *Sustainable and Responsible Entrepreneurship and Key Drivers of Performance* (pp. 125-135). IGI Global.
14. Giones, F., & Brem, A. (2017). From toys to tools: The co-evolution of technological and entrepreneurial developments in the drone industry. *Business Horizons*, 60(6), 875-884.
15. Gümüşay, A. A., & Bohné, T. M. (2018). Individual and organizational inhibitors to the development of entrepreneurial competencies in universities. *Research Policy*, 47(2), 363-378.
16. Harmon J, Flynn B, Nickbarg S, Rao G, Wirtenberg J. (2009). Developing a sustainability strategy. In *The Sustainable Enterprise Fieldbook: When it All Comes Together*, Wirtenberg J, Russel WG, Lipsky D (eds). AMACOM: New York; 89–116.
17. Hart SL. (2007). *Capitalism at the Crossroads*, 2nd edn. Wharton School Publishing: Upper Saddle River, NJ, USA.
18. Hart SL. (2009). Beyond greening: strategies for a sustainable world. In *Harvard Business Review on Green Business Strategy*, Harvard Business School: Boston, Massachusetts, USA; 99–123.
19. Hasan, S.M., Khan, E.A. and Nabi, M.N.U. (2017), "Entrepreneurial education at university level and entrepreneurship development", *Education + Training*, Vol. 59 No. 7/8, pp. 888-906. <https://doi.org/10.1108/ET-01-2016-0020>
20. Hindle, k., Klyvor and Jennings, p. f (2009). An "in formed" intent model: Incorporating human capital, social capital, and gender variables into the theoretical, model of entrepreneurial intentions . In A.L carsrud and M. Brannback (Eds). *Understanding the entrepreneurial mind: opening the blhck Box* (pp.35-50). New York: Spring.
21. Jena, R. K. (2020). Measuring the Impact of Business Management Student's Attitude towards Entrepreneurship Education on Entrepreneurial Intention: A Case Study. *Computers in Human Behavior*, 106275.
22. Jia, X., Foo, D. C., Tan, R. R., & Li, Z. (2017). Sustainable development paths for resource-constrained process industries. *Resources, Conservation and Recycling*, 119, 1-3.
23. Jinjiang, H., Nazari, M., Yingqian, Z., & Ning, C. (2020). Opportunity-based entrepreneurship and environmental quality of sustainable development: a resource and institutional perspective. *Journal of Cleaner Production*, 120390.
24. Jones, P., Penaluna, A., & Pittaway, L. (2014). Entrepreneurship education: A recipe for change. *International Journal of Management Education*, 12(3), 304-306.
25. Khan, E.A., Dewan, M.N.A., Chowdhury, M.H., (2016). Reflective or formative measurement model of sustainability factor: A three industry comparison. *Corp. Ownersh. Control J.* 12 (2), 84–94.

26. Koe, W. L., Omar, R., & Majid, I. A. (2014). Factors associated with propensity for sustainable entrepreneurship. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 130(0), 65-74.
27. Lackéus, M., Lundqvist, M., & Williams Middleton, K. (2013). How can entrepreneurship bridge between traditional and progressive education? In *ECSB Entrepreneurship Education Conference*; Århus, Denmark; May 29-31.
28. Lindh, I. (2017). Entrepreneurial development and the different aspects of reflection. *The International Journal of Management Education*, 15(1), 26-38.
29. Ming, Z., Ximei, L., Yulong, L., & Lilin, P. (2014). Review of renewable energy investment and financing in China: Status, mode, issues and countermeasures. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 31, 23-37
30. Nabi, G., Liñán, F., Fayolle, A., Krueger, N., & Walmsley, A. (2017). The impact of entrepreneurship education in higher education: A systematic review and research agenda. *Academy of Management Learning & Education*, 16(2), 277-299.
31. Robèrt K-H, Broman B, Waldron D, Henrik N, Byggeth S, Cook D, Johansson L, Jonas O, Basile G, Hördur H, Macdonald J. (2004). *Strategic Lead-ership Towards Sustainability*, Blekinge Institute of Technology: Karlskrona, Sweden.
32. Ratten, V., & Usmanij, P. (2020). Entrepreneurship education: Time for a change in research direction? *The International Journal of Management Education*, 100367.
33. Swanson, K. K., & DeVereaux, C. (2017). A theoretical framework for sustaining culture: Culturally sustainable entrepreneurship. *Annals of Tourism Research*, 62, 78-88.
34. Shaker, R. R. (2015). The spatial distribution of development in Europe and its underlying sustainability correlations. *Applied Geography*, 63, 304-314.
35. Svensson, G., Wagner, B., (2015). Implementing and managing economic, social and environmental efforts of business sustainability. *Manag. Environ. Qual. Int. J.* 26 (2), 195–213.
36. Tero Rantala, Juhani Ukko, Minna Saunila, Jouni Havukainen, (2017) The Effect of Sustainability in The Adoption of Technological, Service, and Business Model Innovations, doi: 10.1016/j.jclepro.2017.10.009 *Journal of Cleaner Production*

